

Kultūras dzīves kvalitātes novērtējuma metodes pašvaldībās un realitātē. Kvalitatīvs un iesaistošs kultūras piedāvājums ierobežotu resursu apstākļos.

Projekta “Pašu vārīta sabiedrības līme” ietvaros
organizēto diskusiju viedokļu apkopojums.

Sabiedrības integrācijas
fonds

ĀŽU MIESTĀ REZIDENCE

Laikā, kad Latvijas sabiedrība saskaras ar globāliem izaicinājumiem un iespējamu militāro apdraudējumu, sabiedrības pašorganizēšanās iegūst īpašu nozīmi. Tā ir spēja *izvērtēt līmi*, kas notur visu un visus kopā. Visu līmeņu politiskajā retorikā joprojām valda viedoklis, ka kultūra tikai patērē un nesniedz valstij ekonomiskus ieguvumus. Taču lauku reģionos kultūra pilda daudz plašākas funkcijas, *salīmējot* visu kopā – rada pievilcīgu dzīves vidi, veido kopienas identitāti, notur iedzīvotājus pagastos un mazpilsētās, pilda dažādas sociālās funkcijas un nodrošina pilsonisko līdzdalību.

Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslas institūta veiktie pētījumi iezīmē sociālekonomisko faktoru ietekmi uz kultūras patēriņu - cilvēki retāk apmeklē pasākumus, vairāk izvēlas bezmaksas pasākumus, biļešu iegādi veic apdomīgāk. Tāpat pēdējo gadu laikā pašvaldībās ir samazināts finansējums kultūras iestādēm, kas ierobežo pasākumu piedāvājuma kvalitātes un kvantitatīvos apjomus. Tomēr iedzīvotāji joprojām vēlas saņemt kvalitatīvu kultūras piedāvājumu, tāpēc svarīgi izglītēt lauku kopienas, kā to panākt ar šī brīža ierobežotajiem resursiem.

Projekta „Pašu vārīta sabiedrības līme” ietvaros biedrība „Āžu miesta rezidence” veica sarunu un diskusiju organizēšanu, sabiedrības viedokļa un interešu pārstāvēšanu rīcībpolitikas veidošanā un lēmumu pieņemšanā reģionālā līmenī apzināšanu.

Paneldiskusijās apkopotās tēmas:

- Iedzīvotāju aptaujas un sabiedrības vajadzību apzināšana,
- Kopienas pašorganizēšanās, līdzdalība un līdzatbildība,
- Kultūras satura kvalitāte, gaume un tradīcijas,
- Auditorijas piesaiste un izaicinājumi,
- Kultūras darbinieka loma,
- Finansējums un resursi,
- Infrastruktūra un iestāžu savstarpējā sadarbība.

Aicinām iepazīties ar Sēlijas iedzīvotāju viedokļiem par kultūras dzīvi lauku teritorijās!

Iedzīvotāju aptaujas un sabiedrības vajadzību apzināšana

Kultūrvides veidošanas pamatā ir regulāra un mērķtiecīga sabiedrības vajadzību apzināšana. Izvērtējot pašreizējo situāciju Sēlijā, iedzīvotāji norāda, ka ir nepieciešams atjaunot un pilnveidot abpusēju komunikāciju starp pašvaldību un iedzīvotājiem.

Kādreiz no pašvaldību puses tika veiktas regulāras aptaujas par kultūras piedāvājumu un sabiedrības vēlmēm, tomēr pēdējā laikā šī prakse ir apstājusī vai kļuvusi neregulāra. Lai gan atsevišķas pašvaldības atsāk sabiedrības viedokļa apzināšanu vai plāno to darīt tuvākajā laikā, rodas bažas, vai sabiedrība saņems atgriezenisko saiti par aptauju rezultātiem un vai viedokļi tiks ņemti vērā. Līdz ar to sabiedrībai ir jāredz konkrēti punkti pašvaldības rīcībā, kas ir balstīti uz anketēšanā gūtajiem secinājumiem. Aptaujas nedrīkst būt formālas, tās ir jāizmanto kā nozīmīgs instruments kultūras dzīves pilnveidošanas procesā.

Runājot par dzīvi pagastos, šobrīd no kultūras darbinieku puses netiek veiktas plaša mēroga aptaujas, tomēr sabiedrības viedoklis tiek apzināts komunikācijā *aci pret aci*, jo kultūras darbinieks ir *tuvāk* vietējai sabiedrībai, tāpēc kultūras dzīve pagastos nav balstīta tikai uz kultūras darbinieka gaumi.

Kopienas pašorganizēšanās, līdzdalība un līdzatbildība

Sēlijas iedzīvotāju viedokļi skaidri iezīmē jaunu laikmetu lauku reģionu kultūras dzīvē - saturs vairs netiek uztverts kā patēriņa pakalpojums, bet vietējā sabiedrība pamazām kļūst par aktīvu kultūras dzīves veidotāju un sadarbības partneri.

Iedzīvotāji uzskata, ka vērtīgu un atmiņā paliekošu kultūras notikumu veido trīs pīlāri:

- baudījums - rezultāta izbaudīšana;
- līdzradīšana - iesaistīšanās pasākuma veidošanas procesā;
- izglītošanās - jaunu zināšanu un prasmju ieguve.

Lai to sasniegtu, vietējai kopienai ir trīs galvenie uzdevumi:

- Jāpieprasa kvalitatīvs kultūras saturs (komunikācija ar pašvaldību/kultūras darbinieku);
- Jārada kvalitatīvs kultūras saturs (biedrību īstenotie kultūras projekti);
- Jāapmeklē notikumi ar kvalitatīvu kultūras saturu.

Viedokļos tiek izceltas trīs problēmas, kuras var risināt, veidojot aktīvu sadarbību ar nevalstisko sektoru:

1. Pašorganizēšanās ir veids, kā atteikties no mazvērtīga un klišejiska satura patērēšanas. Sabiedrības aktīva iesaiste pasākumu plānošanā un īstenošanā, arī vienkāršos uzdevumos, piemēram, kā pasākuma vietas iekārtošana, veido un attīsta piederības sajūtu konkrētajam

pasākumam, kopienai un vietai. Ja iedzīvotāji piedalās procesā, pasākums iegūst jaunu pievienoto vērtību, sniedzot atbildību par organizēšanas procesu un notikumu. Tiek uzsvērts, ka ir nepieciešams viens līderis, kas šajā gadījumā būtu pasākuma organizators/kultūras darbinieks, kurš uzņemas iniciatīvu un deleģē uzdevumus.

2. Iedzīvotāji skaidri definē lomu sadalījumu starp pašvaldību un kopienu, uzverot, ka šīs puses nav nodalāmas. Pašvaldības primārais uzdevums ir nodrošināt infrastruktūru, telpu uzturēšanu un drošību. Kultūras darbiniekam jābūt līderim, kurš mērķtiecīgi komunicē ar sabiedrību, ieklausās tās viedoklī, koordinē kopīgu aktivitāšu plānošanu.
3. Tā kā ir vērojama situācija, ka kultūras nozares darbinieku atalgojums valstī nav konkurētspējīgs un iedzīvotāju skaits lauku reģionos samazinās, iedzīvotāji redz risinājumu, ka nākotnē kultūras dzīve un tai atvēlētais pašvaldību finansējums pamazām būtu jānodod vietējām kopienām un biedrībām, tādā veidā atslogojot pašvaldību un ļaujot sabiedrībai lemt, kādu kultūras saturu tā vēlas veidot. Šāds modelis daļēji jau tiek īstenots dažos novados, kur pašvaldība biedrībām piešķir finansējumu kultūras notikumu organizēšanai.

Iedzīvotāji izceļ divas tendences:

1. Tiek novērots, ka pašvaldība baidās uzticēties sabiedrības un biedrību prasmēm, lai gan Sēlijas aktīvās kopienas ir pierādījušas pretējo. Ir situācijas, ko nevar attiecināt uz visiem novadiem, tomēr ir novērots, ka pašvaldības liek šķēršļus biedrību aktivitātei, piemēram, aizliedzot izmantot pašvaldības telpas sapulcēm vai pasākumiem.
2. Pašvaldības sagaida, ka kopienas būs aktīvas un iesaistītas kultūras dzīves veidošanā, tomēr tajā pašā laikā uzsver, ka lielāka atbildība un *vārda svars* ir kultūras darbiniekam. Iedzīvotāji uzskata, ka atbildība kopiena-kultūras darbinieks ir jāliek svaru kausos un jāmēra vienādi. Kultūras darbinieks sadarbojas ar kopienu, kopiena atbalsta ne tikai pasākuma plānošanā un īstenošanā, bet arī pasākuma apmeklēšanā, kas, lai cik paradoksāli neliktos, ir visgrūtākais visā procesā. Kad sadarbojas visas puses - pašvaldība, biedrības un mazāk aktīvie iedzīvotāji, vietējā kultūras dzīve plaukst un attīstās.

Kultūras satura kvalitāte, gaume un tradīcijas

Apkopotie viedokļi skaidri parāda nepieciešamību pēc padziļinātākas izpratnes par to, kas veido kvalitatīvu vietējo kultūrvidi. Iedzīvotāji aicina pārskatīt līdzšinējo pieeju pasākumu satura veidošanā, radot līdzsvaru starp izklaidi un kultūras vērtībām.

Tiek uzsvērts, ka kultūras piedāvājums laukos nedrīkst būt primitīvs. Tradīcijas ir jāturpina - ikgadējās balles un tradicionālie izklaides pasākumi, tomēr iedzīvotāji skaidri norāda, ka izklaides

pasākumu daudzums ir jādīdzsvaro ar augstvērtīgu kultūru. Kultūras namos saturam jābūt piepildītam un mākslinieciski vērtīgam. Kopumā pastāv stereotips, ka lauku sabiedrībai pietiek ar šlāgeri un zaļumballēm, tomēr realitātē lauku iedzīvotāji augstu vērtē profesionālo mākslu, piemēram, simfoniskā orķestra koncertus, un ir izslāpuši pēc daudzveidīga un kvalitatīva satura.

Iedzīvotāji ir novērojuši, ka tradīcijas reizēm izpaužas kā katru gadu nokopēts viens un tas pats pasākums, tikai ietērpts jaunā vizuālajā noformējumā. Cilvēki nevēlas katru gadu redzēt vienu un to pašu, aicina atteikties no formāliem un pārlietu internacionāliem elementiem, saturā iekļaujot vairāk latviskās tradīcijas. Piemēram, gadskārtu svētku organizēšanā iedzīvotāji aicina lielāku uzsvaru likt uz latviskajām tradīcijām nevis vispārīgām aktivitātēm kā sporta spēles vai šokolādes olu meklēšanu Lieldienās. Būtiski ir izglītēt sabiedrību, it sevišķi jauno paaudzi, kas šādā veidā var apgūt latviešu tradīcijas un ar laiku nodot tās nākamajām paaudzēm.

Būtiska loma tradīciju turpināšanā ir amatierkolektīviem - tā ir vietējās kultūras dzīves bagātība visām paaudzēm, kas, patiesībā, kļūst par spēcīgu mazo kopienu. Tas ir veids, kā iedzīvotāji var paši gan radīt, gan uzturēt kultūras dzīvi, tajā pašā laikā nesot sava pagasta un novada vārdu ārpus tā robežām.

Liela nozīme ir sabiedrības izglītošanai tieši caur kultūras prizmu. Ne tikai Sēlijā, bet visā Latvijā ir sabiedrības daļa, kurai trūkst dziļākas izpratnes par kultūras pasākumu būtību un vērtību, tāpēc viens no kultūras uzdevumiem ir sabiedrības mērķtiecīga audzināšana, palīdzot iedzīvotājiem ieraudzīt, cik dažādas var būt kultūras šķautnes un novērtēt, cik kultūra patiesībā ir svarīga kā pamatvērtība.

Auditorijas piesaiste un izaicinājumi

Sēlijas vēsturiskās zemes kultūras dzīvi ietekmē demogrāfiskie un ģeogrāfiskie aspekti. Lai nodrošinātu veiksmīgu pasākumu norisi un sabiedrības līdzdalību, kultūras darbinieks ir spiests meklēt jaunas darba formas un risināt izaicinājumus.

Problēmas, ko ir novērojuši iedzīvotāji:

1. Šobrīd lauku teritorijās ir vērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās ne tikai Sēlijā, bet arī Latvijā un visā Eiropā. Līdz ar to pasākumi, kas kādreiz tika plaši apmeklēti un grandiozi, mūsdienās vairs nevar notikt tādā pašā mērogā. Šī situācija ir jāpieņem, tomēr ir jārada risinājumi, lai piesaistītu jaunieši, kuri devušies uz dzīvi pilsētā, rastu piederības sajūtu savai dzimtajai vietai un kaut vai brīvdienās dotos uz laukiem un arī apmeklētu vietējos pasākumus. Tāpat kultūras darbiniekam ir jāreķinās arī ar to, kas notiek kaimiņu pagastā un jārespektē kolēģu organizētie pasākumi, jo auditorija parasti ir viena un tā pati.

2. Viens no izaicinājumiem ir pēcpanākuma pasivitāte. Ir diezgan sarežģīti iekustināt iedzīvotājus un atgriezt viņus sabiedriskajā dzīvē pēc panākuma ierobežojumiem. Ja šis darbs mērķtiecīgi netika darīts uzreiz, tad šobrīd ir jāiegulda dubults darbs, lai atjaunotu iedzīvotāju piederību kopienas kultūras dzīvei un atjaunotu tradīcijas. Kultūras darbiniekam ir jārod oriģinālas idejas pasākumu norisei, lai pievērstu sabiedrības uzmanību un arī to noturētu.
3. Laukos ir jāņem vērā arī sezonālitate, piemēram, cilvēki pasākumus retāk apmeklē septembrī, kad ir lieli lauku darbi vai arī janvārī, kad pēc Ziemassvētku garajām brīvdienām ir bijuši lielāki tēriņi mājāsaimniecībā un bijis ļoti piesātināts laiks ar dažādiem pasākumiem.
4. Lauku teritorijās joprojām jūtama atšķirība no pilsētas auditorijas, kas tiecas pēc maksas satura. Laukos daļa sabiedrības sagaida, ka vietējai kultūrai vienmēr ir jābūt bez maksas, un izvēlas apmeklēt bezmaksas pasākumus un balles. Tāpēc sabiedrība arvien ir jāpieradina, ka par kvalitatīvu kultūras saturu ir jāmaksā, kaut vai simbolisks līdzmaksājums, ņemot vērā to, ka finansējums kultūras nozarei ir tāds kāds ir un kopējās izmaksas par kultūras pasākuma organizēšanu ik gadu kāpj.
5. Daudziem lauku iedzīvotājiem, kuri dzīvo attālāk no pagasta centra, nokļūšana uz kultūras namu ir apgrūtināta sabiedriskā transporta neesamības dēļ. Īpaši tas skar vecāko paaudzi - ja iedzīvotāju nevar atvest līdz durvīm, viņš pasākumu neapmeklē. Tāpat ir vērojama situācija - jaunās paaudzes paradumu maiņa, dodot priekšroku digitālajam saturam vai paaugstinātam komfortam. Šis atkal ir izaicinājums kultūras darbiniekam, kā strādāt.

Iedzīvotāji saskata šādus risinājumus iepriekšminēto problēmu novēršanai:

1. Cilvēki nevēlas katru gadu redzēt vienu un to pašu, tāpēc, lai piesaistītu plašāku publiku, notikumam ir nepieciešams unikāls saturs un neordināras idejas. Šeit ļoti palīdz ne tikai kultūras darbinieka izglītošana dažādosursos, ko piedāvā, piemēram, Kultūras akadēmija, bet arī pieredzes apmaiņas braucieni uz citiem novadiem, kur kultūras darbinieks var iepazīties ar jaunām idejām un risinājumiem.
2. Diskusijā kultūras darbinieks teica: „Kalns nenāk pie Muhameda, tāpēc Muhamedam pašam ir jāiet pie kalna!” - ja iedzīvotāji nenāk uz kultūras namu, kultūrai ir jāiet pie iedzīvotājiem. Kā labā prakse tiek minēta neordināras pasākuma norises vietas, piemēram, brīvdabā vai laukumā pie vietējā veikala, tādējādi dabiski sasniedzot un burtiski aiz rokas ievelkot cilvēku pasākumā, kurš savādāk pasākumu neapmeklētu. Tas parasti rada emocijas un ir novērots, ka nākamreiz šis cilvēks jau sāks interesēties par to, kas notiek pagasta kultūras dzīvē un vēl nākamajā reizē atnāk uz pasākumu.

Kultūras darbinieka personības iezīmes un loma

Ir novērots, ka kultūras dzīves kvalitāti un sabiedrības aktivitāti lauku reģionos visspēcīgāk ietekmē tieši kultūras darbinieks kā personība, viņa darba stils un komunikācijas veids. Viedokļi atklāj, ka mūsdienās kultūras darbiniekam jābūt ne vien pasākumu organizatoram, bet tajā pašā laikā arī spēcīgam mārketinga speciālistam un starpniekam starp iedzīvotājiem un pašvaldību.

Ir novērots, ka vairākos pagastos tieši kultūras darbinieks ir tas, kurš ap sevi pulcē cilvēkus. Aktīvās, spilgtās personības spēj gan saliedēt, gan iekustināt sabiedrību. Tāpat ir novērots pretējais - ja ir darbinieks, kurš nav iepazinies ar vietējiem iedzīvotājiem, piemēram, aktīvajām biedrībām, cilvēki uz kultūras pasākumiem neiet, jo neuzticas darbiniekam. Kultūras darbiniekam ir jārada drošības sajūta, ka kultūras nams ir tā vieta, kur tiek radītas jaunas un radošas idejas, cilvēki var sanākt kopā, strādāt kopā un izlemt kopā.

Iedzīvotāji saprot, ka kultūras nozares finansējums ir salīdzinoši mazs un paliek mazāks, tāpēc aicina kultūras darbiniekus sadarboties, lai ir iespēja kultūras dzīvi veidot daudzveidīgāku, kvalitatīvāku un interesantāku vietējiem iedzīvotājiem. „Viens nav cīnītājs, bet sadarbojoties var panākt labas lietas”.

Finansējums un resursi

Ierobežotais budžets ir viens no galvenajiem izaicinājumiem kultūras dzīves uzturēšanai lauku reģionos. Sēlijas iedzīvotāju viedokļi skaidri parāda, ka kultūrai ir nepieciešama elastīga pieeja un arī alternatīvu finansējuma avotu piesaiste.

Lauku pagastu kultūras namu budžeti kopumā ir mazi. Rodas nesamērīgā sajūta arī par kultūras nama, kā ēkas, uzturēšanas izmaksām, kad saturam tiek atvēlēta mazā summa, bet ēkas uzturēšanas un administratīvās izmaksas ir vismaz 8 reizes lielākas. Iedzīvotāji pilnībā piekrīt, ka šīs ēkas jāturpina uzturēt, tomēr tajās jāļauj *dzīvot* arī biedrībām un jāpaplašina ēku funkcijas, jo tās tiek uzturētas par naudu, ko iedzīvotāji samaksā nodokļos.

Tā kā pamatbudžets kultūras namiem ir mazs, tiek augstu vērtēti tie kultūras darbinieki, kuri spēj sadarboties ar biedrībām un rast ārējo finansējumu, rakstot projektus un bagātinot kultūras dzīvi ar augstvērtīgiem un profesionāliem pasākumiem. Tomēr projektu rakstīšana rada lielu birokrātisko slogu tieši kultūras darbiniekam, tāpēc pašvaldībai jārod risinājums, kā metodiski un konsultatīvi atbalstīt kultūras darbinieku, lai viņš neizdeg un spēj tikt galā gan ar atskaitēm, kas jāsniedz pēc kultūras nama pasākuma, gan pēc projekta īstenošanas.

Tāpat tiek atzinīgi vērtēti vietējie uzņēmēji un iedzīvotāji, kas atbalsta pasākumus ar ziedojumiem - gan naudas, gan darba, gan inventāra ziņā.

Infrastruktūra un iestāžu savstarpējā sadarbība

Lauku reģionu kultūras dzīves ilgtspēja ir cieši saistīta ar pieejamo infrastruktūru un spēju pēc iespējas efektīvāk izmantot esošos resursus. Viedokļi izceļ nepieciešamību pēc ciešākas starpinstitūciju sadarbības un administratīvā sloga izvērtēšanas.

Sēlijā ir piemēri, kad vienā ēkā *dzīvo* gan skola, gan kultūras nams, kurš izmanto skolas aktu zāli pasākumiem. Šī sadarbība nodrošina dabisku auditorijas paplašināšanos - jaunā paaudze apmeklē pasākumus un ar savām aktivitātēm piesaista arī savus vecākus. Kā iepriekš tika minēts, tas rada piederības sajūtu vietai, pasākumam, tādā veidā nodrošinot, ka pasākumi tiks apmeklēti biežāk.

Kultūrtelpu daudzveidība - pasākumiem izmantot ne vien kultūras namu, bet skatīties plašāk - organizēt pasākumus brīvdabā, baznīcā, bibliotēkā utt., tādā veidā ļaujot kultūrai *iznākt* ārpus ierastās telpas. Kā pozitīvs piemērs tiek izcelta sadarbība: kultūras nams - bibliotēka, jo abām iestādēm ir gan līdzīgi mērķi, gan mērķauditorija. Sadarbība ļauj veidot plašākus un daudzveidīgākus pasākumus, radīt arī dažādību pasākumu lokācijā.

Secinājumi

Apkopojot Sēlijas iedzīvotāju un kultūras darbinieku viedokļus, ir izgaismojušies būtiski secinājumi, kas kļūst par pamatu ilgtspējīgas un kvalitatīvas kultūras dzīves attīstībai laukos:

1. Iedzīvotāji vairs nevēlas būt tikai skatītāji, kas gaida gatavu un bezmaksas piedāvājumu. Nākotnes kultūras dzīves pamatā laukos ir kopienas pašorganizēšanās, līdzradīšana un spēcīga sadarbība starp iedzīvotājiem un pašvaldību. Pasākumos, kuros iedzīvotāji piedalās organizēšanā arī ar šķietami mazsvarīgiem pienākumiem, rada piederības sajūtu notikumam, tādā veidā radot augstāku emocionālo vērtību un atbildību. Šādi pasākumi ir plašāk apmeklēti.
2. Mazajos pagastos tieši kultūras darbinieka personība, viņa atvērtība un radošums ir panākumu atslēga. Iedzīvotāji augstu vērtē kultūras dzīves vadītājus - līderus, kuri spēj sadzirdēt un uzrunāt iedzīvotājus, domā un redz plašāk.
3. Ir jāpārvar stereotips, ka laukos iedzīvotāji vēlas tikai vieglo izklaidi un zemas kvalitātes saturu pasākumos. Iedzīvotāji ir izslāpuši pēc augsta līmeņa mākslas, autentiskām tradīcijām un izglītojošiem pasākumiem, kas palīdz augt arī nākamajai paaudzei.
4. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un skolu slēgšana tieši ietekmē auditorijas lielumu un jauniešu iesaisti. Lai kultūras dzīve turpinātos, kultūras namiem ir jāsadarbojas ar kaimiņu pagastiem un jāizmanto neordināras metodes, lai sasniegtu pasīvāko sabiedrības daļu vai jauniešus, kas ir pārcēlušies uz pilsētām, bet brīvdienās viesojas vecāku mājās.

5. Tā kā kultūrai ir pieejams zems finansējums un ir vērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās, nākotnē kultūras dzīves veidošanas funkcijas pamazām arvien vairāk jāuztic vietējām biedrībām. Pašvaldības uzdevums ir uzturēt infrastruktūru, nodrošināt drošību un maksimāli samazināt birokrātisko slogu, savukārt kopienas uzdevums ir ienest šajās telpās aktivitātes, radošumu un ārējo finansējumu. Abu pušu pienākums - savstarpēji sadarboties un komunicēt.

Kopējais Sēlijas iedzīvotāju redzējums - reģiona izaugsme un cilvēku palikšana laukos ir tiešā veidā saistīta ar to, cik dzīva, kvalitatīva un sabiedrības interesēs balstīta būs vietējā kultūras dzīve, jo kultūra nav tikai izklaide, tā ir piederība, līdzdalība un atbildība.

Diskusijas organizēja un viedokļus apkopoja biedrība "Āžu miesta rezidence" projekta "Pašu vārīta sabiedrības līme" ietvaros. Projekta aktivitāšu norisi finansiāli atbalsta Sabiedrības integrācijas fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem.